

da bi se mu ubranil, kakor se sedaj branijo Zuli Angležem, da bi jih ne zatrli. Po tem pojasnilu se je vse vedenje glavarjevo izpremenilo. Na ujasnjenem obrazu sem mu bral, da Angleže sovraži iz vse svoje duše. Tudi mi je pravil, da je križe dala postaviti mati ubitega mladeniča. Prišla je bila le sem v spremstvu mnogih žen v prečudnej obleki in mnogih mož sijajno opravljenih. Jokala je zelo. Zid so jej postavili njegovi ljudje, ki jih je dobro plačala za to. Ko je bila ograja gotova, dala je postaviti križe, ki jih je seboj pripeljala. Geboodi je dala znaten dar, ali moral se je zakleti, da bode ograjo s križi čuval in vzdrževal v dobrem stanju.

Pri Geboodi smo prenočili. Zjutraj zgodaj smo se vrnili po potu, po katerem smo bili prišli. Glavar je pohlical nekoliko vojakov, orožene z asagaji, in nas spremil na mejo Natalske. Od tu sem potoval v državo Oranjsko, potem k dolnjemu Vaalu, kjer stoji v Keiskammi moj samotni stan. Našel sem vse pri starem, ali moje zdravje je ostalo nekje na potu.

Ob Vaalu, kakor sploh po vsej južnej Afriki, ljudje zelo boleajo, pa tudi mrjó, zlasti domačini, ker živé v velikem pomanjkanju in nesnagi. Bojim se, da bolezen tudi mene pobere.

Da ste mi zdravi! Vse znance pozdravlja

C. P.

(Dalje prihodnjič.)

Politične stvari.

Iz deželnega zbora kranjskega.

Poročilo finančnega odseka o vravnavi učiteljskih plač po javnih ljudskih šolah.

(K prilogi 53.)

Slavni deželni zbor!

Nekaj let sem moral se je slavni deželni zbor redno pečati z učiteljskimi prošnjami za povikšanje učiteljskih plač. Tudi letos je došlo iz raznih krajev in okrajev 12 takih peticij z naslednjimi prošnjami:

Učitelji kamniškega in postojinskega okraja prosijo sploh za povikšanje plač; ravno to prosijo učitelji ljubljanske okolice, toda s pristavkom, da naj se povikšajo, kolikor je le mogoče.

Učitelji litijskega okraja priporočajo, tako vredbo plač, kakoršna je na Koroškem, učitelji novomeškega okraja pa žele tako, kakoršna je na Štajarskem ali vsaj na Koroškem.

Učitelji kranjskega, krškega in črnomaljskega okraja naravnost nasvetujejo plače po 700, 600 in 500 gld., za neizprašane pa po 400 gld. na leto.

Zaveza slovenskih učiteljev in slovensko učiteljsko društvo prosita, da naj se četrti plačilni razred s 400 gld. odpravi, mestni učitelji ljubljanski pa priporočajo, da

naj bo najmanjša učiteljska plača v Ljubljani 600 gld., in da naj se odpravijo podučitelji, ki se nahajajo edino le še v Ljubljani.

Učitelji postojinskega trga pa prosijo, da naj se plače vsaj njim zboljšajo, če tudi drugod ostanejo pri starem.

Razun povikšanja letnih plač prosijo učitelji ljubljanske okolice, litijskega, kranjskega, krškega in črnomaljskega okraja tudi še za povikšanje petletnic, ki naj bi se jim odmerjevale z 10% dejanske, ne pa najnižje plače kakor dozda.

Tretja točka omenjenih prošenj zadeva stanovanje. Učitelji kranjskega, krškega in črnomaljskega okraja prosijo, da naj se vsem učiteljem preskrbi prosto stanovanje, ali da naj se jim daje primerna stanarina ki naj bi po predlogu „zaveze slovenskih učiteljev“, in „slovenskega učiteljskega društva“ znašala 10% dejanske letne plače.

Mestni učitelji ljubljanski pa prosijo, da naj se stanarina, dovoli vsem učiteljem v Ljubljani, nadučiteljem in nadučiteljicam pa naj se dosedanja stanarina 120 gld. povikša.

Še druge prošnje, ki se v posameznih peticijah nahajajo, so: „Slovensko učiteljsko društvo“ in „Zaveza slovenskih učiteljev“ želita, da naj bi se vsi učitelji na enorazrednih šolah uvrstili v tretji razred s 500 gld. letne plače, in da naj bi se jim opravilna doklada 30 gld. vštevala v pokojnino, kakor nadučiteljem večrazrednih ljudskih šol.

Učitelji ljubljanske okolice prosijo, da naj se službovanje skrči na 35 let, v katera naj se pa vštevajo tudi službena leta pred drugim učiteljskim izpitom.

Učitelji kranjski, krški in črnomaljski prosijo, da naj se učitelji v višje plačilne razrede pomikajo po službenih letih, brez ozira na kraj ali na kategorijo dotične šole, in sicer tako, da bi dobivali do učiteljskega izpita po 400 gld., prvih pet let po izpitu po 500 gld., potem skoz 10 let po 600 gld., po njih preteku pa po 700 gld., učitelji krškega okraja celo zahtevajo, da naj se tudi plače 600 in 700 gld., priznavajo učiteljem po preteku vsakoterih pet let.

Če bi hoteli ustreči vsem tem željam, bi redna potrebščina normalno-šolskega zaklada, ki je po nam predloženem proračunu že za prihodnje leto znašala čez 303.000 gld., z enim skokom tako silno poskočila, da bi morali povikšati deželno naklado in globoko segati v žepe davkoplačevalcev, ki so pa z davki že zdaj tako obteženi, da jim nikakor ne moremo in ne smemo nakladati večjih bremen. Sicer se je pa že lani povdarjalo, da v primeri z drugimi deželami naše učiteljske plače niso tako slabe, kakor gospodje učitelji trdijo v svojih peticijah. Spodtikajo se, da je pri nas najnižja plača samo 400 gld. Na Predarelskem, v Galiciji in celo v Šleziji, ki je mnogo bogateja od nas znaša najnižja plača samo 300 gld. na leto, v Dalmaciji pa

350 gld. Enako letno plačo 400 gld. kakor pri nas imajo učitelji zadnje vrste na Češkem, Moravskem, Solnogradskem, Goriškem, v Istri in Bukovini. Če torej celo Češka in Moravska, s katerima se naša ubožna Kranjska ne more meriti, učiteljem zadnje vrste plačujete po 400 gld., pač ne gre naši deželi zarad tega kaj očitati. Višje najmanjše plače kakor pri nas, imajo samo Dolenja in Gorenja Avstrija, kjer znaša najnižja letna plača 600 gld., Štajarska s 550 gld., in Koroška s 480 gld.

(Dalje prihodnjič.)

Naši dopisi.

S Prečine dne 6. januarija se poroča: Naša občina, ki šteje 800—900 prebivalcev, imela je minulo leto tako slabo letino, kakor zdavnej ne, črv v pokončal nam je do malega vse pridelke, pred vsemi koruzo, krompir, fižol in korenje, tudi strneno žito večinoma. Tudi bolj premožni so si morali pred Božičem že kupovati živeža, vsaj polovico ljudi pa je o tolikem pomanjkanji, da zaradi velike revščine, ne morejo sami preživiti se čez zimo, semena pa na spomlad ne bo razun prav malega števila gospodarjev, ki se nikdar ne zapuste, — imel nihče, prosimo toraj nujne pomoči. A. T.

Z Brusnice dne 16. januarija se piše: Skoraj polovica našega prebivalstva je toliko revno, da morajo žito za živež, izrekoma pa za seme, iskati na posodo. Krompir podajal nam je sicer največi živež, letos pa smo ga sila malo pridelali in še ta malenkost je spravljena takoj zgnjila, tako, da si semena ne bode rešil nihče. Tudi koruzo je črv končal ravno ob času, ko bi bila morala začeti zoreti, začela se je sušiti in tako rekoč ni dala nikakoršnega pridelka.

Na vinski pridelek pa še misliti ni, ker se je vsled strupene rose na trtji sploh po vseh vinogradih jako malo pridelalo in še za ta mali pridelek ne popraša noben kupec.

Preti toraj skoraj polovici posestnikov lakota in pomankanje semena za setev. V imenu stradajočih in v bedi žalujočih posestnikov prosimo za pomoč v najpotrebnejši živež in žita za setev. A. V.

Z Mirne Peči dne 12. januarija se piše: Pri nas trpimo silnega pomanjkanja, črv je posebno pri spomladanskih sadežih napravil veliko škodo, najhujše pa pogrešamo krompirja, katerega še za seme nimamo.

Prosimo nujno vsaj nekoliko pomoči. J. K.

S Čepelj (Črnomeljskega okraja) poroča se z dne 22. januarija. Dne 9. avgusta minulega leta zadela je našo občino taka nevihta s točo, da je pokončala vse poljske pridelke in vrh tega oklestila sadno drevje tako, da ne morejo več let roditi, ljudje so takoj na jesen bili v največjih stiskah, prosili smo za pomoč, pa do sedaj še ni nobene rešitve. Brez izdatne podpore nam je daljni obstanek nemogoč. Vasi Čepelje, Vimol, Brezavica, Vrtače in Zadvorec kličejo na pomoč! M. K.

S Toplic na Dolenjskem poroča se z dne 23. januarija: V naši občini, katera šteje 492 gospodarstev imeli smo letos izredno slabo letino. Spomladi kazala so vsa žita zelo lepo, pa kmalu postalo je žito vseh vrst pred časom rumeno, pri žetvi pa se je pokazalo, da se slama ne reže, temveč da se bivke s koreninami vred iz prsti pukajo, ker je bilo vsako steblo spodjedeno; žito postalo je pred zorjenjem rumeno in zato je klasje ostalo prazno in gospodarji še semena niso pridelali. Prav tako prikazen opazovali smo pri koruzi, pri fižolu in pri ajdi. Koruzina stebela postala so suha večinoma med cvetjem, ali kmalu po cvetju, fižol in ajda pa sta zginila z njiv tako, da se ni sledilo, kaj je tam rastlo, pridelka pa ni bilo večinoma nobenega.

Krompir bil je dolgo videti prav lep, pa ko smo ga začeli kopati, videli smo, da je bil vsak objeden in novih korenin držali so se na novo zrastle krompirčiki, tako da ni bil za rabo ne oni prvi in ne oni druge rasti.

Noben gospodar ni pridelal semena in kar se je nabralo je pri kuhi ostalo trdo ter ni za uživati.

Zelja se je pridelalo komaj tretjina ali zgolj drobne glave bile so vse mehke.

Pesa in korenje je z nekaterih njiv zginila, črv je požrl večinoma vse, le tu in tam mali posestnik si je rešil malo korenja.

Zgodaj sejane ajde se je pridelalo polovico rednega pridelka, navadno sejana ajda pa je pozebla vsa in še ajdovca ni za nič.

Strupena rosa vničila nam je grozdje, vinskega pridelka je toraj zelo malo, pa še to ni za vživati, celo pa se ga ogiblje vsak unajni kupec. Sadja tudi nismo pridelali nič, tako, da denarja za svoje pridelke ni videl tudi najboljši gospodar ne, davkov plačati nam ni moč, skoraj polovica ljudi kupuje si svoj živež — na upanje, semena pa nima nihče, nujno prosimo pomoči. K.

Famlje dne 6. februarija. V našem kraju so poljski pridelki sploh borni, sadje in grozdje so edini pridelki, kateri nam podajajo v dobrih letinah potrebni živež ker o drugem zaslužku pri nas doma ni govora. Letos pa žalibog, sadja ni, grozdje pa nam je popolnoma vničila strupena rosa (peronospora). Mali polski pridelki pa so se tako slabo obnesli, da so bolj mali posestniki že zdavnej vse porabili, večjim posestnikom pa se dan za dnevom shrambe bolj prazniyo. To pa ni čuda: Krompir je že v zemlji gnjil in le malo ga je ostalo, pa še ta je bil slab. Žita niti za seme nismo pridelali, ajdo sta burja in slana ugonobili. Ljudje sedaj nimajo kaj jesti. Dolgovi rastejo in bati se je pri takih razmerah še hujšega. Poleg tega, da ljudje nimajo kaj jesti, pa je še to, da se pri sedaj nastalem mrazu nimajo kje greti, ker pri nas sploh pomanjkuje drv. Res velika beda in revščina in žalostno stanje je tukaj in treba je nujne pomoči. J. Šk.

ljenje, da hoče od nje biti samec ali samica, ki se hoče samo za zarod brigati. Če se ne pokažejo na ličinki kratka krila, potem se razvije v delavca ali vojnika. Krilati samci ni samice zgubé, kakor bomo skoro slišali, izza parenja krila svoja in če jim sreča posluži, postane od njih kralj in kraljica. Kralj se za svoje novo dostojanstvo in v čem drugem spremenil, nego da je krila zgubil, kraljice ali matice pa bi gotovo več ne spoznali. Njen zadek se je strašno razširil, pretvoril se je v pravo vrečo, iz katere ima priti neštivilno jajčec. Težek je to in len stvor, ki se z mesta niti premakniti ne more, nego mora mirno v gnjezdu počivati. Strežejo mu in ga hranijo njegovi podaniki.

Delavci in vojniki ne zaostajajo v velikosti prav nič za svojimi krilatimi rojaki. Vojniki imajo debelejšje telo in vrlo veliko glavo, iz katere gledajo izredno velike in močne čeljusti. Za obrano in napad nimajo tiste jakosti, s katero se vojniki odlikujejo, ali imajo zato temveč ljubezen in skrb za družino. Delavci gradé in popravljajo stane, zidajo pokrite hodnike, skrbé za jajčeca, donasajo hrane za zarod in kraljevsko rodovino, s kratka, delajo vsa dela. Vojniki živé čisto vojniški. Čuvajo družino neprijateljev, in pri delavcih pazijo kot stražarji in nadzorniki na red. V Afriki je zadel Smeathman na četo potujočih termitov. Prihajali so iz luknje in blizu v drugo luknjo so se zopet izgubljali. Četa je korakala vrlo brzo, po petnajst mož vkup. Bili so sami delavci, kedaj pa kedaj se je ob strani pokazal po kater vojniki. Videlo se mu je, da težko nosi veliko svojo glavo. Nekater vojniki je odšel od vrste na stran, da vidi ali je kje blizu neprijatelj, nekater pa je splezal na bližnjo bilino, da z višine laglje pregleda kraj, in če je kaj sumnjivega zapazil, dal je oster glas od sebe, kateremu se je cela četa odzvala in bržeje stopala. Smeathman je motril četo več kot eno uro in ni jej bilo še konca ne kraja.

Ako bi pogledali termitno gnjezdo, našli bi v njem vedno delavcev in vojnikov ter vsakovrstnega zaroda. Kraljico je težko v gnjezdu dobiti. Krilatih samcev in samic najti hočemo v gnjezdu samo ob gotovem času, in to navadno preje preden se prične zimsko deževje. Kedar se samci in samice popolno razvijó, in kedar imajo premalo prostora, tedaj se izmotajo in zrojijo. Roj nam popisuje Hagen tako-le:

„Na termitnem gnjezdu se je naredila razpoka. Iz nje je prilezel rjav droben žužek s položenimi krili, za njim sta prilezla zopet dva, trije, potem pa čedalje več. Tisoč in tisoče kril svetlika z bisernim sijajem, in od razpoke se vleče doli k zemlji srebrn trak. Brzo in brez prevnehanja se motajo vedno novi stvorovi, kakor da jih nekdo iz gnjezda goni. V tem se je naredilo na gnjezdu še več razpok, in iz njih se valé nove čete. Vidi se nam, kakor da se je mali griček spremenil v vulkan, ki meče živo lavo iz sebe. Na razpoki se je prikazala četa brezkrilih stvorov, da brani vhod nepovabljenim gostom in da pospeži selitev. Gotovo celo uro traje to

nenavadno gibanje, človek bi rekel, da mu ne bode konca. Naposled bivajo redovi vse reji in ožji. Ko so se vsi izmotali, zazidajo in zapró nevidne roke razpoko, in zamala jih ni več videti, brežiček stoji cel kakor je preje stal. V tem je črta na zemlji uže razpela krila in v nesigurnem letu se je vse bolje vzdigala. V zraku se giblje družina gori in doli, da naposled utrujena doli popada. Vsak, ki je pal, muči se, da si odtrga krila, ki jih sedaj več ne potrebuje. V tem se je naletela na gostbo nepregledna četa žužkožrnih lovcev, ptičev, kušarjev, kač in žab in tako pogine neizmerna množina termitov. Pa tudi človek poseza po njih, da se hrani z njimi. Kateri pri tej gostbi ne poginejo, tisti blodijo okrog, dokler jih ne dobé delavci, da od njih napravijo svoje bodoče glavarje.“

Bates pri oveda, da se vsi samci in samice ne izmotajo enega in istega dné, in da se roji ponavljajo po več dni. Biva to navadno oblačnega jutra, ali soparnega večera. Če na večer izleté, zmotijo jih luči po hišah, in vse črno jih popada skozi okna in vrata v sobe. Samci in samice, kateri so po roju rešili življenje, imajo osnovati novo zadrugo.

Matica ali kraljica je vsekako prva oseba v gnjezdu. Okolu nje se vrtí malone vse življenje, ona drži vso družino na okupu. Ako vzememo iz gnjezda matico, razšla se bode vsa družina. Ako gnjezdo razderemo, pa ostane kraljevska dvorana z matico, kmalu jo delavci zopet pozidajo.

Kakor se v matici jajčeca razvijajo, tako jej zadek biva vse večji in obsežnejši, in dvorana jej postane preozka. Delavci morajo zato dvorano razširiti. Stare stene poderó in nove postavijo. Ali to ni še vse. Čim več jajec matica iznese, tem več sob za zarod se mora nadzidati. Neprestano se toraj podira in dela. Po vrhu je pri matici še dosta drugega važnejšega posla. Termitna matica je izredno plodna. V 24 urah položi cele tisočine jajčec, Koliko je toraj dela, preden se vsa jajčeca iznosijo v odločene prostore. Nepretrgana vrsta delavcev prihaja in odhaja iz kraljevske dvorane, da pobira položena jajčeca in odnaša.

(Dalje prihodnjič.)

Politične stvari.

Iz deželnega zbora kranjskega.

Poročilo finančnega odseka o vravnavi učiteljskih plač po javnih ljudskih šolah.

(K prilogi 53.)

(Dalje.)

Tudi gledé najvišje učiteljske plače se nrši deželi ne more očitati, da bi za drugimi deželami zaostajala. Prednost pred nami imajo samo Dolenja in Gorenja Avstrija pa Štajarska z 800 gld., Češka, Galicija in Koroška, kjer najvišja učiteljska plača znaša 700 gld.

Enako najvišjo plačo 600 gld., ki dozdej velja pri nas, plačujejo svojim učiteljem Bukovina, Gorica, Istra, Moravska, Solnograjska, Predarelska in Šlezija. Manjšo ima samo Dalmacija s 500 gld.

Sedanje učiteljske plače so toraj pri nas primeroma take, kakoršne so večinoma v drugih avstrijskih deželah; le v malo kronovinah so boljše, v nekaterih celo dosti slabejše. Ne da se pa tajiti, da same na sebi res niso sijajne in da zlasti učitelji s 400 gld. letne plače, posebno če so oženjeni, jako težko shajajo. Zato je slavní deželni zbor že lani priznaval, da bode treba za učitelje kaj storiti, ali že tedaj je ob enem poudarjal, da se morejo učiteljske plače le v toliki meri zboljšati, kolikor to dopuščajo deželne finance. V tem smislu je bil v 6. seji dné 27. septembra 1888 deželnemu odboru naročil, zboljšanje učiteljskih plač pretresati in v prihodnjem zasedanju take nasvete glede vredbe učiteljskih plač predlagati, kakoršne dopuščajo deželne finance.

Deželni odbor je to naročilo izvršil, in slavnemu deželnemu zboru predložil načrt zakona, s katerim se pre-narejajo, oziroma dopolnjujejo, postavne določbe gledé vravnave učiteljskih plač. Po tem načrtu (§ 2) naj bi naše učiteljske plače znašale po 700 gld., 600 gld., 500 gld., in 450 gld., za provizorične še ne izprašane učitelje pa po 360 gld. na leto. Po tej razredbi bi bile plače prvih treh vrst enake, kakor so na Češkem in v Galiciji četrta vrsta pa bi bila za 50 gld. bolja, kakor na Češkem in deloma tudi v Galiciji. S tem bi bilo ustrezno onim učiteljskim prošnjam, ki priporočajo, da naj bodo učiteljske plače po 700, 600 in 500 gld., in da naj se odpravi najnižja plača 400 gld. in odpravijo podučitelji, ki smo jih dejansko imeli samo v Ljubljani. V § 1. novega načrta je namreč ta kategorija izrečno odpravljena.

Pri pretresanju tega načrta bilo je finančnemu odseku preiskovati, ali so nasveti deželnega odbora res v pravem soglasju z deželnimi financami. V ta namen se je moral v prvi vrsti ozirati na razvrstitev odstotkov, kolikor naj jih od skupnega števila učiteljskih služb spada v vsako plačilno vrsto.

Nekteri učitelji so v prej navedenih peticijah prosili, da naj bi se v višje plačilne vrste pomikali po službenih letih brez ozira na kraj ali kategorijo dotične šole. Ali ne gledé na nevarne pedagoške posledice take vravnave učiteljskih plač, ktere razpravlja poročilo deželnega odbora in jih ni treba ponavljati, bi se po tem načinu redna potreščina samo za učiteljske plače, ki znaša po letošnjem proračunu 236.272 gld., v 15 letih povikšala na 400.000 gld. Tako ogromnih stroškov bi pa naša dežela nikakor ne mogla zmagovati, zato se tudi finančni odsek na to točko učiteljskih peticij ni mogel ozirati. Ravno tako mu ni bilo mogoče pritrditi prošnji učiteljev, da naj bi napravili samo tri plačilne vrste po 700, 600 in 500 gld. letne plače, provizoričnim učiteljem pa odmerili 400 gld. na leto. Če bi namreč učitelje četrte vrste, katerim je odmerjena plača 450 gld.,

spravili v tretjo vrsto s 500 gld., bi se samo pri učiteljih tretje vrste potreščina za učiteljske plače povikšala za 9000 gld., ktera bi pa gotovo za kakih 3000 gld. še poskočila, ker bi morali dosledno več učiteljev pomakniti v drugo in prvo plačilno vrsto. Za vse tri plačilne vrste bi v tem slučaju pri sedanjem številu učiteljev vse povikšanje znašalo okoli 25.000 gld. Tudi ta znesek presega denarno moč naše dežele. Finančnemu odseku se je toraj z ozirom na deželne finance prav in primerno zdelo, da se je sprejela četrta plačilna vrsta z letno plačo 450 gld.

Kakor razdelitev v štiri plačilne razrede, zdela se je finančnemu odseku edino primerna tudi razvrstitev učiteljskih služb v posamzne plačilne vrste po odstotkih katere v § 3. svojega načrta priporoča deželni odbor. Potreščina za učiteljske plače bo pri tej razdelitvi odstotkov pri sedanjem številu učiteljev, kakor je razvidno iz priloge 53, znašala 8000 do 9000 gld. več na leto kakor doslej. Kadar se pomnožé šole in z njimi število učiteljev, se bo sicer tudi ta znesek precej znatno povikšal, vendar pa je finančni odsek mislil, da bode deželi mogoče ga zmagovati; ali ob enem je povdarjal, da je to največje povikšanje, ki se more dovoliti. Po nasvetovani razvrstitvi bode spadalo v prvi plačilni razred 26, v drugega 52, v tretjega 180 in v četrtega 258 učiteljev. V prvo plačilno vrsto se pomakne 13, v drugo 12, v tretjo 34 in v četrto 104 učitelji. Ker imamo 179 enorazrednih šol, pridejo torej skoraj vse te v tretji plačilni razred s 500 gld., kakor priporočajo učitelji v svojih peticijah.

Pa tudi onim učiteljem enorazrednih šol, ki bi morda ostali v 4. plačilnem razredu z letno plačo 450 gld., se po novem načrtu daje prilika dospeti do 500 gld., ker je finančni odsek sprejel nov § 6., s katerim se takim učiteljem dovoljuje osobna doklada 50 gld. na leto, če so kot stalni učitelji 10 let zadovoljivo službovali na jedni ter isti jednorazredni šoli z letno plačo 450 gld. Finančni odsek meni, da je ta določba v pedagoškem oziru velike važnosti, ker učitelji na takih šolah ne bodo tolikanj proč tišali in se za višje službe poganjali, če bodo videli, da morejo z marljivim službovanjem tudi na svojem starem mestu dospeti do letne plače 500 gld. Nekaterim članom finančnega odseka se je ravno iz tega ozira dozdevalo, da bi bilo prav, takim učiteljem to osobno doklado vštevati tudi pri odmeri pokojnine, ker bi bila še le v tem slučaju res pravo darilo za marljive in vztrajne učitelje; ali z večino je bilo sklenjeno, da naj se ne všteva.

Ker je ta osobna doklada izredno darilo za zadovoljno službovanje, je ne bodo priznavali okrajni šolski sveti, ampak deželni šolski svet po zaslišanji deželnega odbora. Na ta način hotelo se je poskrbeti, da bi se ta osobna doklada res priznavala samo za zasluge v poučevanju, ne pa zlorabila za druge namene.

Tudi zahteva, da naj bi se za neizprašane učitelje do učiteljskega izpita določila letna plača po 400 gld.,

se je zdela finančnemu odseku z ozirom na dotične plače po drugih deželah pretirana.

Provizorični učitelji imajo v Šleziji in na Predarelskem po 180 gld., na Moravskem po 140 gld., v Galiciji po 250 gld., v Bukovini, v Dalmaciji in na Goriškem po 300 gld., na Štajarskem po 330 gld., na Češkem in v Dolenji in Gorenji Avstriji po 350 gld., na leto.

Naši dopisi.

Z Dunaja dne 15. februarja. Minuli teden bile so v državnem zboru tri seje: dne 11., 13. in 14. t. m., namreč poleg navadnega torka in petka, tudi še četrtek. Tretji dan se je dodal zato, ker je razprava o zakonu za uredbo unanjih pravnih razmer judov postala zelo obširna. Že v prejšnjih sejah čuli so se zelo obširni, pa večinoma še dosti hladnokrvno govorjeni govori proti-židovske in pa judom prijazne vsebine.

Pred dnevnem redom odgovoril je finančni minister Dunajewsky na tri interpelacije, v katerih smo že poročali.

Pri židovski razpravi govorili so ta dan: katoliški župnik, štajerski konservativni poslanec dr. Pscheiden, židovski bogatin vit. Gompertz in pa židovski rabin dr. Bloch.

Prvi govornik dr. Pscheiden trdil je, da v obče tega zakona ni treba, da so židom že po ustavi zagotovljene vse pravice, da se večinoma tudi ne pritožujejo zoper to, kar jim je sedaj priznanega. Dalje ugovarja govornik dr. Zucker-u, se sklicuje na umor p. Tomaža in njegovega sluga v Damasku po židih in sklepa s tem, da zavrača očitane Zucker-ovo, po katerem bi bilo dokazano sklicevanje na hudodeljske čine židov „bogokletno obrekovanje.“

Drugi govornik Gompertz govoril je bolj stvarno zavračajoč tudi Türk-a, posebno pa naglašal lojalno zvestobo židov za Avstrijo.

Rabin dr. Bloch pa je imel pri tej priliki v resnici zelo srečen dan, najprej izrekel se je zoper spremembe, katere pri zakonu nasvetuje odsek, potem pa govori o židovstvu sploh in se sklicuje v prvi vrsti na judom prijazen govor dr. Smolkov v gališkem deželnem zboru, — potem pa se je spravil na poslanca Türk-a, dalje prestopi na protisemite sploh in izrekoma na protisemitsko stranko v državnem zboru. — Bloch govoril je tako živahno, da so parkrat hotele vmes poseči galerije, katere je potem Smolka posvaril.

Posebno je vedel Bloch veliko navajati židovskih dobrodelnih činov pri humanitarnih društvi dunajskih, — za kar mu je Lueger vrnil klic: ja to so prostomavtarske družbe.

Koncem svojega obširnega govora, sklicaval se je Bloch zopet na predsednika dr. Smolko s tem, da je prečital odlomek njegovega govora. — Koncem seje pre-

čitali ste se še dve interpelaciji, ena Flegel-nova, druga Rozkošci-jeva, potem pa se je blizu 1/2 4 ure sklenila seja.

Iz Ljubljane. — V državnem zboru uravnavajo se razmere polagoma, budgetni odsek nadaljuje v posvetovanji državnega proračuna, levičarji se sicer vedno nadejajo nekakega prevrata po svojih željah, pa, ko vidijo, da različni krogi sedanje večine kakor dosedaj, vselej zahtevajo izpolnitev različnih opravičenih svojih terjatev, dela se jim nekako milo tako, da njihovo glavno glasilo „Neue freie Presse“ tarna že obupno rekoč: „vse ostane pri starem, večina bode s sedanjo vlado vladala še dalje.“ Prav to zagotovilo sprejel je vnovič zopet eden merodajnih slovenskih poslancev.

V popolnem soglasji s tem prepričanjem je tudi drugo prav zanesljivo poročilo z Dunaja, da je bila deputacija slovenskih poslancev pod vodstvom grofa Hohenwarta pri pravosodnem ministru, da mu naznani svoje želje in tožbe glede pravosodne uprave in izrekoma glede imenovanja slovenščine zmožnih uradnikov za slovenske pokrajine.

Poslanci naši delujejo neprestano pa tudi za gmotne naše zadeve: do sedaj zagotovljena je državna podpora za stradajoče na Kranjskem in Goriškem, za druga važna vprašanja se še deluje z vsemi silami.

— **Vabilo na LXXXV. odborovo skupščino** „Matice Slovenske“ v sredo dné 26. februarja 1890. l. ob 5. uri popoldne v društveni hiši na Kongresnem trgu št. 7. Dnevni red: 1.) Potrjenje zapisnika o LXXXIV. odborovi seji, 2.) Naznanila predsedništva, 3.) Poročilo gospodarskega odseka, 4.) Poročilo književnega odseka. 5.) Poročilo tajnikovo, 6. Priprave za redni veliki zbor, 7.) Posameznosti.

V Ljubljani dné 15. februarja 1890.

Predsednik:

Josip Marn.

— **Pomiloščenje kaznjencev.** Presvitli cesar so zopet pomilostili 206 kaznjencev, kateri so se pokazali pomiloščenja vredni. Izmed kaznjencev na ljubljanskem Gradu bilo je pomiloščenih sedem, ki so bili včeraj spuščeni v prostost.

— **Dolenjska železnica.** Naši državni poslanci pri-ganjajo sedaj z velikim naporom izgotavljanje že dolgo vrsto let zahtevane v deželnem zboru dejansko podpirane dolenjske železnice. Poslanec Šuklje ponovil je minule dni delo, katero je pred par leti že vršil poslanec Murnik; namreč posestnike in občine po Dolenjski pripraviti tudi do tega, da se zavežejo v namen zgradbe železnice žrtvovati primerne doneske. Kakor kažejo pogostne poročila zadnjih dni z Dolenjske, posrečilo se je to v toliki meri, da se od zapuščene in siromašne Dolenjske ne more lahko več zahtevati, izrekoma pa po letošnji slabi letini ne. Tudi vse druge razmere za zgradbo te železnice so primeroma ugodne, tako da je nada za

Politične stvari.

Iz deželnega zbora kranjskega.

Poročilo finančnega odseka o vravnavi učiteljskih plač po javnih ljudskih šolah.

(K prilogi 53.)

(Dalje.)

Ako toraj finančni odsek za take provizorične učitelje predlaga letno plačo 360 gld., dovoljuje jim več, kakor imajo kjer koli drugje in jih stavlja v enako vrsto s podučitelji na Koroškem, ki imajo po 360 gld. letne plače. Podučiteljice pa imajo tudi na Koroškem samo po 300 gld. Provizoričnih učiteljev je pri nas okoli 80; če bi jim dovolili po 400 gld., bi dotično povikšanje znašalo okoli 3000 gld. Finančni odsek se je za manjšo plačo 360 gld. tem laglje odločil, ker so jo priporočali vsi okrajni šolski sveti, in ker bode ravno to neizprašanim učiteljem v spodbudo, da ne bodo predolgo odlašali učiteljskega izpita.

V § 4. se uredujejo petletnice, ki znašajo sedaj po 10% najnižje plače, to je po 40 gld. Večina učiteljskih prošenj želi, da naj bi se odmerjala z 10% od tistočasne dejanske plače, deželni šolski svet pa je priporočal, da naj ostane pri 10% najmanjše plače, ki bode po novi uredbi znašala 450 gld.; petletnice bi torej znašale po 45 gld. To povikšanje je na videz sicer majhno, in bi prva leta ne vplivalo dosti na to potrebnost; ali dejansko bi ta pomnožitev znašala celih 12½% mimo sedaj in bi se že v nekaterih letih narastla na 3000 gld.; če bi pa hoteli petletnice odmerjati celo po želji gospodov učiteljev, bi bil ta znesek dvakrat ali trikrat tako velik. Finančni odsek je torej sklenil, da naj znašajo petletnice brez ozira na letno plačo za vse učitelje po 40 gld. Tudi za to določbo se je temraje odločil, ker se petletnice na ljudskih šolah nikjer ne odmerjajo po odstotkih tistočasne dejanske plače in je le malo dežel, kjer bi bile višje od nas. V Galiciji imajo učitelji zadnjih plačilnih vrst starostne doklade po 25 in 30 gld., na Predarelskem in v Šleziji po 30 gld., torej manj, kakor pri nas, na Češkem, Moravskem, Goriškem, Solnograjskem, v Istri in deloma v Galiciji enako z nami po 40 gld. Večje imajo Bukovina, deloma Galicija, Koroška, Dolenja in Gorenja Avstrija po 50 gld., Dalmacija po 52½ gld., in Štajarska po 55 gld.

Gospodje učitelji v svojih prošnjah dalje priporočajo za vse učitelje prosto stanovanje ali pa stanovanjsko odškodnino, ki naj bi po nasvetu nekaterih prošenj znašala vsaj po 10% dejanske letne plače. Po šolskem zakonu so občine zavezane šolskim voditeljem prirejati naturalna stanovanja, nekatere občine so prostovoljno preskrbele prosto stanovanje tudi še za druge učitelje; toda pri ogromnih stroških, ki jih imajo občine za

šolska poslopja, šolske potrebščine itd., je nemogoče siliti jih, da naj skrbé za prosta stanovanja vsem učiteljem. Če bi hoteli toraj ustrezati želji učiteljev, bi morali to potrebnost prevzeti na normalnošolski zaklad. Učiteljev brez stanovanj je po izkazu deželnega šolskega sveta 206, in če bi jim odmerili poprečno le po 50 gld. stanovanjske doklade, bi se ta potrebnost pomnožila za 10.300 gld. To novo breme se po sodbi finančnega odseka deželi ne more nakladati, zato se na to željo učiteljev ni mogel ozirati, ampak je v § 5. gledé stanarine sprejel dosedanje postavne določbe. Samo gledé Ljubljane se predlaga stanarina za vse možko učiteljsko osebje, ker je bila dežela Ljubljanske učitelje sprejela na račun normalno-šolskega zaklada z istimi pogoji, s katerimi so bili prej nastavljeni od mestnega magistrata. Ker so stanovanja v Ljubljani silno draga, zdelo se je finančnemu odseku, da bi bila stanovanjska doklada 60 gld., katero predlaga deželni odbor, premajhna; zato priporoča, da naj se za učitelje I. in II. plačilne vrste dovoli po 100 gld. stanarine, kakoršno imajo že sedaj, učiteljem III. in IV. vrste pa po 80 gld. In da ne bode dvoma, kdo ima plačevati stanarino, sprejel je finančni odsek v § 5. nov 4. odstavek, ki določuje, da za učitelje v Ljubljani stanarino plačuje normalno-šolski zaklad, zunaj Ljubljane pa šolske občine.

V načrtu deželnega odbora se nahaja § 7., ki bi imel pa samo pomen, ako bi se bile petletnice povikšale. Ker se to ni zgodilo, ta paragraf sam po sebi odpade.

V § 8. se določuje, da sedanjim stalnim učiteljem Ljubljanskim ostanejo dosedanje plače.

V § 9. pa je izrečno povedano, da se morajo vse opravilne doklade, katere našteva deželni zakon z dné 30. aprila 1886. l., dež. zak. št. 11, torej tudi opravilna doklada učiteljev na enorazrednih šolah, všteti pri odmeri pokojninskih užitkov. S to določbo je torej ustrezno dotični prošnji „zaveze slovenskih učiteljev“ in „slovenskega učiteljskega društva“.

V učiteljski peticiji Ljubljanske okolice se nahaja tudi še prošnja, da naj bi se službeni rok skrčil na 35 let in naj bi se učiteljem vštevala tudi leta pred drugim učiteljskim izpitom. Učiteljsko službovanje je sicer res jako težavno, ali vsakoletne redne počitnice učitelje primerno odškodujejo za večji trud, ki ga pred uradniki imajo. Dokler torej pri zadnjih velja 40 službenih let, bi ne bilo opravičeno zmanjšati službeni rok ljudskih učiteljev. Druga prošnja je pa v nasprotju z načelno določbo, ki ne velja samo za učitelje, ampak za vse javne službe sploh, ter bi bila tudi v pedagogičnem oziru nevarna, ker bi se marsikateremu učitelju ne mudilo delati družega izpita, ako bi videl, da se mu pri odmeri pokojnine vštetajo tudi službena leta pred drugim učiteljskim izpitom.

(Dalje prihodnjič.)

V Nubiji čuvajo ljudje stvari pred termiti tako, da jih polože na deske, ki visé na vrvi od podstrešja. Po drugih krajih postavljajo noge od pahišnega orodja v posode, ki so z vodo nalite. Taschenberg omenja, da nek Arabec, ki je noč prespal na termitnem gnjedzu, zjutraj ni imel nič obleke na sebi; termiti so mu po noči vso izjeli. D' Escayrac de Lauture pripoveda v svojem potopisu iz Sudana, kako se pred termiti ne more obvarovati ne koža, ne meso, ne popir, ne knjige, ne obleka, ne obutev. V enej noči so mu izjeli vezan zemljepisni atlas, in to tako, da se od zunaj ni čisto nič poznalo. Forbes je imel več tednov svoj stan zaprt, in kedar se je povrnil domov, videl je, da so mu termiti veliko pobištva izjeli. Po zidovih je našel tanke zidane cevi, ki so vodile do slik. Steklo na slikah je bilo vse motno, in Forbes je hotel obrisati. Ali kako se je začudil, ko je videl, da je steklo k zidu prilepljeno, in da je slika, deska, okvir vse izjedeno. V gorenjem Egiptu morajo ljudje čisto svoje izjedene stanove ostaviti, pa se drugej naseliti. V Indiji so termiti prava nadloga. Prekrasno guvernersko palačo v Kalkuti so izjeli termiti do celega, zavlekli so se v angleški brod Albion in izjeli tako, da so ga morali podreti. Na francoskem otoku Isle de France ne morejo lesa dosta zavarovati pred termiti. Ko je hotel nek uradnik utajiti veliko poneverjenje hlodov v državnem magazinu, podtaknil je vse to zloglasnim termitom. No minister je slutil goljufijo, in poslal je uradniku polno škrinjo pil, da ž njimi v bodoče odpili zobe požrešnim termitom. Isto nadlogo s termiti imajo v Bengalskej in v južnem Kitaju. Humboldt pripoveda, da so v južnej Ameriki zelo redke knjige, ki bi bile starejše od 50 let, kajti termiti jih ne pusté na miru. V mnogih krajih imajo spise in knjige v posebnih škrinjah zaprte.

Termiti niso prizanesli niti samej Evropi. V Schönbrun so se doselili termiti pred kot ne iz Brazilije, od koder so jih z biljem zanesli. Na steklenih vrtovih so izjeli lesnino tako, da so 1839. l. morali največje poslopje podreti.

Po Italijanskej, Španjolskej in Francoskej živi termit, ki so ga pred kot ne z južnih krajev zanesli. Na Francoskem je napravil uže veliko škode. Zlasti mnogo je trpelo mesto Rochefort. Tu so termiti uže dolgo gospodarili, preden so jih zapazili; podrla se je neka hiša nenadoma, in tu so prišli na sled, kako so se termiti po vseh obližnjih hišah zaredili. V državnem magazinu so bili izjedeni vsi hrastovi trami, ki so bili pripravljeni za gradnjo vojnih brodov. Ko so pregledali javna poslopja, povsodi so našli termite, in arhiv cesarske morarice so morali sedaj spraviti v kovne skrinje. Nekemu kovaču se je začelo nenadoma udajati nakovalo pod udarci. Pogleda in naleti na celo družino termitov. Brod „le Genois“ so morali podreti, ker so se v njem termiti naselili. Enakih nadlog se je zgodilo v Francoskej mnogo.

V južnih krajih se maščujejo ljudje nad termiti s tem, da jih jedo. Odpirajo gnjezda in porivajo v odprtine slamo. Razjarjeni vojniki se zagrizajo v slamo in se dajo tako iz gnjezda potegniti. Drugi kopljejo jame na onih mestih, koder držé podzemni hodniki, zalijejo jih z vodo, v katero potem popada premnogo termitov. Črnci v južnej Afriki imajo termite tako radi, da se jih ne morejo dosta najesti. Pržé jih kot kavo. Indijanci mešajo termite v moko in pekó kolače, o katerih trdijo, da so jako tečni. Na Javi prinašajo termite na trg, a z mladimi ličinkami hranijo ptice, kakor pri nas z mravljin-skimi jajčeci. Svežih termitov ne jedo nikjer, ker se od njih dobi driska, za katero utegne človek tudi umreti.

Omenili smo uže, da pritisnejo mnoge žužkožrne živali, kedar termiti odrojijo. Imamo tudi živali, katere pod zemljo lové termite. Tako je poznati mravljinčar nepravo imé dobil, ker večinoma živi od termitov, ne od mravelj. Isto tako se hranijo njegovi rojaki po največ s termiti. Ako omenimo tudi še tega, da termiti vrlo brzo uničavajo in odpravljajo vso bilinsko trohnobo, povedali smo vso korist, ki jo nam napravljajo.

(Dalje prihodnjič.)

Politične stvari.

Iz deželnega zbora kranjskega.

Poročilo finančnega odseka o vravnavi učiteljskih plač po javnih ljudskih šolah.

(K prilogi 53.)

(Dalje.)

Razun že naštetih prememb deželno-odborovega načrta mi je še omenjati, da je finančni odsek v § 3. besede „v sporazumu z deželnim odborom“ spremenil v besede: „zaslišavši predno deželni odbor“. To se je zgodilo zaradi tega, ker se vlada strogo drži načela, da ustanovitev učiteljskih služeb in njih razvrstitev v razne plačilne vrste spada edino le v področje deželne šolske oblasti; finančni odsek se je toraj bal, da bi se s tem zakonom ne zgodilo nekaj enacega kakor z zakonom glede oskrbovanja in plačila za verski pouk, in da bi ne zadobil Najvišjega potrjenja, ako bi sprejeli določbo, da deželni šolski svet izvršuje ustanovitev in razvrstitev učiteljskih služb v sporazumu z deželnim odborom.

V § 10. se je med paragrafe, ki so po tem zakonu razveljavljeni, vtaknil tudi § 22. zakona z dne 29. aprila l. 1873., ker se tudi ta paragraf s tem zakonom razveljavi.

V finančnem odseku se je pri pretresanju tega paragrafa povdarjalo, da bi bilo prav in koristno, ako bi imeli vse šolske zakone v skupni knjižici tako natisnjene da bi se že iz natisa sprevidilo, kateri paragrafi so razveljavljeni, kateri prenarejeni ali dopolnjeni; zato se

priporoča slavnemu zboru na koncu tega poročila natisnjena resolucija.

Finančni odsek toraj predlaga:

Slavni deželni zbor naj sklene:

1.) Priloženi načrt zakona, s katerim se nekatera določila deželnih zakonov z dne 29. aprila l. 1873. dež. zak. št. 22 in z dne 9. marcija l. 1879. dež. zak. št. 13, prenarejajo, oziroma dopolnjujejo, se odobri.

2.) Deželnemu odboru se naroča, da zadobi Najvišje potrjenje temu zakonu.

S tem so rešene peticije ljudskih učiteljev števil XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, LIV, LV, LXVIII, XCI, CI, CII, CXXX.

Resolucija:

Deželnemu odboru se naroča, da naj skrbi za skupno izdajo vseh deželnih šolskih zakonov v taki obliki, da bode iz natisa razvidno, kateri paragrafi so razveljavljeni, kateri prenarejeni ali dopolnjeni.

V Ljubljani 12. novembra 1889.

Murnik, načelnik.

Klun, poročevalec.

Z a k o n

z dne

s katerim se nekatera določila deželnih zakonov z dne 29. aprila 1873. l. dež. zak. št. 22, in z dne 9. marcija 1879. l. dež. zak. št. 13, prenarejajo, oziroma dopolnjujejo.

Po nasvetu deželnega zbora Svoje vojvodine Kranjske — v delni preuredbi, oziroma dopolnitvi deželnega zakona z dne 29. aprila 1873. leta, dež. zak. št. 22, o uredbi pravnih razmer učiteljstva na javnih ljudskih šolah vojvodine Kranjske, kakor tudi deželnega zakona z dne 9. marcija 1879. leta, dež. zak. št. 13, s katerim so se prenaredila, oziroma dopolnila nekatera določila deželnega zakona z dne 25. februarja 1870. l., dež. zak. št. 11, o šolskem nadzorstvu, deželnega zakona z dne 29. aprila 1873. l., dež. zak. št. 21, o uredbi ustanavljanja vzdržavanja in obiskovanja javnih ljudskih šol v vojvodini Kranjski in deželnega zakona z dne 19. aprila 1873. l., dež. zak. št. 22, o uredbi pravnih razmer učiteljstva na javnih ljudskih šolah vojvodine Kranjske — ukazujem tako:

§ 1.

Kategorija podučiteljev (podučiteljic) na javnih ljudskih šolah na Kranjskem je odpravljena.

§ 2.

Učiteljske službe na vseh javnih občnih ljudskih šolah so razdeljene v štiri plačilne vrste, in to:

v učiteljske službe	I. vrste	s 700 gld.,
"	"	"
"	II. "	" 600 "
"	"	"
"	III. "	" 500 " in
"	"	"
"	IV. "	" 450 "
"	"	"

letne plače.

Letna plača začasno nameščenih učiteljev (učiteljic), kateri (katere) se smejo uporabljati v učiteljskih službah vsake plačilne vrste, določena je s 360 gld.

§ 3.

Od skupnega števila učiteljskih služb dežele Kranjske jih spada na I. vrsto pet odstotkov, na II. vrsto deset odstotkov, na III. vrsto petintrideset odstotkov; ostalih petdeset odstotkov je učiteljskih služb IV. vrste.

Ustanovitev učiteljskih služb, kakor tudi razvrstitev, t. j. določitev njih plačilnih vrst izvrši deželnošolsko oblastvo, s sporazumu predno deželni odbor, in to z ozirom na važnost posameznih šol, na odgovornost z učiteljskim mestom združene službe in na krajne razmere dotičnega stajališča.

To razvrstitev je vsakih 10 let pregledati; vendar zategadelj med tem časom popravki iz važnih vzrokov niso izključeni.

§ 4.

Stalno nameščeni učitelji (stalno nameščene učiteljice) imajo po preteku vsakih petih let, katera so prebili v nepretrganem in z dobrim uspehom združenem službovanji na kakšni javni ljudski šoli, do izpolnjenega 30. službenega leta pravico do službeno-starostnih doklad, katere znašajo pri učiteljskem osebju meščanskih šol po deset odstotkov tistočasne letne plače, pri učiteljskem osebju na ostalih ljudskih šolah pa brez ozira na letno plačo po 40 gld.

Štetje se začne prvo petletje, in sicer brez razločka, če je službeni čas prebit na Kranjskem, ali v kakšni drugi v državnem zboru zastopanih kraljevin in dežel, z dnevom prve stalne namestitve; štetev vsakega sledečega petletja se ravna po naprejšnjem.

Priznavati službeno-starostne doklade pristaje okrajnim šolskim oblastvom, v mestu Ljubljani mestnemu šolskemu svetu.

§ 5.

Vsak voditelj (vsaka voditeljica) javne ljudske šole ima pravico do najmanj iz dveh sob in iz potrebnih stranskih prostorov obstoječega stanovanja, katero je, ako možno, odkazati v šolskem poslopi. Kadar se mu takšno stanovanje ne more dati, gré mu stanarina (odškodnina, katero je pri ravnateljih meščanskih šol odmeriti z 20 odstotki njih tistočasne letne plače, pri voditeljih (voditeljicah) občnih ljudskih šol pa v Ljubljani s 120 gld., zunaj Ljubljane z 80 gld.

Stalno nameščeno moško učiteljsko osebje na javnih ljudskih šolah v Ljubljani dobiva stanarino, katera je določena za učitelje meščanskih šol s 15 odstotki njih tistočasne letne plače, za učitelje občnih ljudskih šol pa v I. in II. plačilni vrsti s 100 gld., v III. in IV. plačilni vrsti z 80 gld.

Ostali učitelji imajo pravico do prostega stanovanja ali do stanarine samo tedaj, kadar so imeli pravico do tega že pred veljavnostjo tega zakona.